Colloquium 2(58)/2025
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: http://doi.org/10.34813/28coll2025

PRZYCZYNY, KATEGORIE I SKUTKI PATOSTREAMINGU – ANALIZA JAKOŚCIOWA WYBRANYCH TREŚCI ŹRÓDEŁ MEDIALNYCH

Causes, categorisation, and impact of trash streaming – qualitative content analysis of selected media pieces

Dorota Zaworska-Nikoniuk
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: d.zaworska-nikoniuk@uwm.edu.pl
ORCID 0000-0003-3645-4939

Streszczenie

Prowadzone badania oparte były na paradygmacie jakościowym, ich celem było zrozumienie fenomenu patostreamu, uwzględniając perspektywę jego twórców i odbiorców. Przedmiotem analiz były przekazy jawne oraz ukryte w źródłach wirtualnych i drukowanych (prasowych) dotyczących zjawiska. Pytanie badawcze skupiało się na kategoriach i potencjalnych skutkach obecności zjawiska patostreamingu w sieci. Próbę obejmowało 15 materiałów źródłowych zamieszczonych w Internecie, w badaniach wykorzystano metodę netnografii, zaś jako orientację analityczną – analizę treści. Analizując motywy towarzyszące twórcom przekazów patostreamingowych, można zauważyć istotną rozbieżność pomiędzy motywami deklarowanymi (tworzenie sztuki nowoczesnej) a rzeczywistymi (dążenie do społecznego zaistnienia, zarobienia pieniędzy w łatwy sposób, degenerację, alkoholizm). Patostreamerom (których sylwetki nakreślono w artykule) zarzucić można: propagowanie zachowań ryzykownych, seksualizację dzieci i młodzieży, normalizację przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej (w tym pedofilii i zoofilii), propagowanie wulgaryzmów i mowy nienawiści oraz wdrażanie ich do codziennego języka, namawianie odbiorców do łamania prawa poprzez hejtowanie innych patotwórców. Rekomendacje pedagogiczne obejmują opracowanie trójpłaszczynowych działań profilaktycznych adresowanych do uczniów, rodziców i nauczycieli i włączenie ich do programów profilaktyczno-wychowawczych szkoły podstawowej i ponadpodstawowej.

Słowa kluczowe: dzieci, młodzież, badania jakościowe, mowa nienawiści, patostreaming, profilaktyka przemocy w sieci Internet.

Abstract

This study was based on quantitative paradigm with the aim to deepen the understanding of trash streaming while considering the perspectives of its creators and audience. Subject to this analysis was both the overt and covert messaging in online and print (press) sources concerning the phenomenon. The research question was focused on the categorisation and potential impacts of the presence of trash

streaming on the internet. The dataset comprised 15 primary sources published on the internet and the research was conducted using the methods of netnography and content analysis. In the analysis of the motivations of trash stream creators there is a noticeable discrepancy between the motivations declared (the creation of modern art) and actual (striving for social status, easy money, social pathology, alcoholism). Trash streamers (whose personas are broadly described in the article) can be accused of the following: promoting risky behaviours; sexualising children and adolescents; normalising physical, mental, and sexual violence (including pedo- and zoophilia), promoting vulgar language and hate speech thus embedding them in everyday language; promoting illegal behaviours among the audience through internet hate towards other trash streamers. Pedagogical recommendations include the development of multilayered prophylactic methods addressed at students, parents, and teachers and implementing those methods through educational programs of primary and secondary schools.

Keywords: children, adolescents, qualitative research, hate speech, trash streaming, prevention of violence on the Internet.

Wprowadzenie

Trudno ustalić dokładny czas pojawienia się w sieci patotreści. Na zjawisko rozpowszechniania się niekontrolowanych treści w Internecie po raz pierwszy zwrócono uwagę w latach 90. XX wieku. W dokumentach przygotowanych przez Komisję Europejską znalazły się wówczas dwa terminy odnoszące się do internetowych przekazów: *illegal content* – określający publikowanie treści niezgodnych z prawem (np. pornograficznych z udziałem dzieci, użyciem przemocy, publicznie znieważających osobę lub grupę osób) oraz *harmful content* – odnoszący się do treści szkodliwych, lecz nie łamiących prawa (Kępka, 2019). Osobie udostępniającej przekazy pierwszego typu grożą konsekwencje wynikające z poszczególnych zapisów Kodeksu Karnego; w przypadku przekazów drugiego typu sprawa jest mocno skomplikowana (Podlewska, 2019). Opisywane tu zjawisko zamieszczania w Internecie patotreści (których formą jest patostreaming) nie zawsze jest więc karalne, choć oglądanie ich jest szkodliwe dla rozwoju dzieci i młodzieży.

Źródła naukowe podają różnorodnych prekursorów patostreamingu, m.in.: węgierskiego youtubera Krisztiána Molnára (działającego od 2014 r. pod nickiem *Bebaszós*), Rosjanina Siergieja Nowika (od 2015 prowadzącego kanał Wujek Mops) (Bęk i Popiołek, 2019) lub youtuberów z Niemiec (tj. Adlersson, Inkognito Spastiko i Hector Panzer)[1]. W Polsce obecność przekazów szkodliwych (patotreści) zauważono w roku 2018[2], a mianem tym określa się przekazy zawierające treści łamiące społeczne normy i systemy wartości. Umieszczone w Internecie i transmitowane w czasie rzeczywistym zyskały

[1] Ich sylwetki zaprezentowano w filmie Ben Yakova *Władca smartfonów* (https://watchdocs.pl/festiwal-objazdowy/filmy/wladca-smartfonow,449155859).

[2] Od 2017 roku popularność zyskiwały przekazy *stremingowe* tworzone przez środowiska „letsplejersów" (od ang. *let's play* – zagrajmy), czyli osób nagrywających granie w gry komputerowe i jednocześnie komentujących wirtualną akcję na ekranie (Kępka, 2019). Prawdopodobnie spośród graczy wywodzą się pierwsi patostreamerzy, którzy możliwość transmitowania na żywo wykorzystali do propagowania treści destruktywnych.

określenie „patostreamu". Termin ten powstaje z połączenia słów: „pato" – patologia, czyli destruktywne i autodestruktywne zachowania ludzi, grup bądź społeczeństw naruszające normy i wartości społeczne, a przy tym wyrządzające społeczne szkody (Podgórecki, 1976, s. 13), oraz *stream* (ang. strumień; *streaming* czyli strumieniowanie) dla określenia możliwości przesyłania i odtwarzania treści wideo i audio za pomocą Internetu bez konieczności zapisywania ich na dysku komputera lub telefonu komórkowego, mającego symbolizować transmisję cyfrowego przekazu (Angielczyk, 2019).

Patostreamy występują obecnie w kilku odmianach: pełnych filmów nagrywanych na żywo przez patologicznych twórców internetowych (tzw. patostreamerów); shortów (krótkich form wideo, trwających około 60 sekund, złożonych z treści najbardziej patologicznych); zdjęć zrobionych z „najciekawszych ujęć patostreama" (Wojtasik, 2019, s. 6). Miłosz Wojtyna (2019), rozpatrując patostremy jako „rodzaj tekstu performatywnego", wpisującego się w kulturę popularną, omawia konstrukcję tej formy przekazu. Postacią pierwszoplanową jest zazwyczaj nadawca, który wykonuje zadania zaplanowane samodzielnie lub wskazane przez odbiorców tworzących zawartość transmisji. Widzowie (odbiorcy) komentują odbywające się wydarzenia w specjalnie wydzielonej części ekranu, zachęcając nadawcę do odegrania konkretnego scenariusza (wnosząc często opłatę zwaną „donejtami").

Sama transmisja patostreamu trwa zazwyczaj od trzech do siedmiu godzin, ze względu więc na długi czas transmisji i jej porę (często nocną) widzowie czasem wspomagają się tzw. fanowskimi shotami (czyli „wycinkami całościowej sekwecji, które koncertują się na komponentach szczególnej wagi") (Wojtyna, 2019 s. 58). Patologiczną fabułę przekazu ich nadawcy podnoszą, organizując wyzwania [„autorzy, wchodząc w interakcje z odbiorcami negocjują czynności, którym mają się oddawać w trakcie transmisji" (Wojtyna, 2019, s. 58)], z których większość polega na przygotowywaniu i wypijaniu mikstur alkoholowych (tzw. kociołków), stosowaniu przemocy wobec osób bliskich lub przypadkowych przechodniów[3], nakłanianiu wynajętych osób (czasem niepełnosprawnych lub nieletnich) do robienia niemoralnych rzeczy itp. Dwukierunkowość przekazu (na ekranie pojawia się pseudonim internetowy, czyli nick autora wyzwania) sprawia, iż odbiorcy patorsteramów mogą mieć poczucie współtworzenia wydarzenia. Ten rodzaj swoistego „dowartościowania odbiorcy", sprawia że chętniej kopiuje on zrzuty ekranów i rozsyła je swoim znajomym, przyczyniając się do rozpowszechniania patotreści. Można więc zauważyć, iż istotę patostreamu stanowi agresja elektroniczna (Pyżalski, 2012), czy inaczej cyberprzemoc (Siemieniecka i in., 2020). Bardzo trafnie przekaz patostreamu ujął Angielczyk (2019, s. 49), nazywając go „swoistym reportażem dokumentującym patologiczną rzeczywistość". Poszczególni patostermerzy rywalizują ze sobą o wyższy wskaźnik

[3] *Happy slaping*, czyli tzw. radosne okładanie, które polega na tym, iż grupa ludzi podchodzi do nieznajomego i uderza go, podczas gdy patostreamer nagrywa to wydarzenie; *happing* (dosł. podskakiwanie) – inaczej brutalna napaść na przechodniów i zamieszczanie relacji w Internecie (Pyżalski, 2012).

oglądalności, dlatego też zachęcają swych fanów do ataków na konkurentów i stosowania wobec nich internetowego hejtu (słownego komentarza zamieszczonego w sieci o charakterze agresywnym bądź obraźliwym) (Siemieniecka i Majewska 2022; Olczyk, 2017).

W ten sposób dzieci i młodzież oglądający patostreamy zmieniają się ze świadka cyberprzemocy w jej sprawcę, dodatkowo upowszechniając znajomym patotreści, często także finansują działania swoich ulubionych twórców.

Badania zaprezentowane w Raporcie Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (N = 400) wykazują, iż odbiorcami patotreści prezentowanych w Internecie są nastolatkowie, znajdujący się pomiędzy trzynastym a piętnastym rokiem życia. Aż 43% spośród nich ogląda materiały regularnie, zaś 84% słyszało o ich istnieniu (Makaruk, 2019). Choć młodzi ludzie zdają sobie sprawę, iż przekaz ten jest destruktywny, to jednak z niego korzystają. Pytani o motywy takiego postępowania najczęściej wskazują następujące: 75% – ciekawość, 29% – nuda, 10% – dążenie do „bycia na czasie" („aby nie wypaść z obiegu"). Niepokojącym jest fakt, iż patotreści są przez młodzież oglądane często: 15% – młodzieży ogląda je codziennie lub prawie codziennie, 28% – raz lub dwa razy w tygodniu, 32% – raz lub dwa razy w miesiącu, 24% – rzadziej niż raz w miesiącu. Młodzi ludzie, chcąc oszczędzić czas, najczęściej korzystają ze skróconej wersji transmisji w postaci tzw. shotów z „najciekawszych" (najbardziej brutalnych) fragmentów. Patostreamy w tej postaci ogląda regularnie 45% nastolatków, a posty zawierające odpowiedzi na patotreści śledzi 40% z nich. Młodzi widzowie po obejrzeniu patostreamów najczęściej odnoszą się do ich przekazu: 47% oznacza filmy jako „nielubiane", 30% udostępnia je rozsyłając znajomym, 18% udziela się czynnie podczas oglądania filmów na czacie, 5% sponsoruje patotreści, zachęcając „idoli" do podejmowania konkretnych działań. Choć ciekawość jest dominującym motywem oglądania shotów, to 88% młodzieży, która oglądała patotreści, określa to doświadczenie jako wywołujące niepokój, a 87% jako szkodliwe i zachęcające do podobnych działań. Niepokojącym jest, iż 38% młodych ludzi uważa, że patostreamerstwo to dobry sposób zarabiania dużych pieniędzy niewielkim wysiłkiem i uznaje twórców przekazów za „życiowo zaradnych|". Tyle samo nastolatków (38%) deklaruje, iż przekaz ten pokazuje po prostu prawdziwe, realne życie (Makaruk, 2019).

Internet – jak zauważa Rafał Lange (2019), redaktor raportu Rodzice Nastolatków 3.0 – staje się dla współczesnej młodzieży rodzajem podwórka, na którym spędza ona coraz więcej czasu, kontakty i przyjaźnie sieciowe zaczynają zastępować realne, dlatego też „wirtualni" znajomi oraz idole stanowią wzory osobowotwórcze młodego pokolenia (Dziekońska, 2020).

Założenia metodologiczne badań

Prowadzone badania oparto na paradygmacie jakościowym definiowanym przez N.K. Denzin i Y.S. Lincoln (1994) jako takim, w którym „badacze studiują rzeczy w ich naturalnym otoczeniu, starając się nadać sens lub zinterpretować zjawisko w kategoriach znaczeń, jakie nadają mu ludzie". W badaniach istotne było zrozumienie fenomenu patostreamu, uwzględniając perspektywę jego twórców i odbiorców, a ich istotę stanowiło poznanie świata patostreamu w stanie „naturalnym", niezakłóconym przez badacza (Hammersley, 2000). Prowadzone badania miały charakter badań niereaktywnych (*nonreactive research*) (Babbie, 2008; Gibbs, 2007), indywidualizujących o charakterze teoretycznym (Konarzewski, 2000). Przedmiotem analiz były przekazy jawne oraz ukryte w źródłach wirtualnych i drukowanych (prasowych) dotyczące wspomnianego zjawiska. Postępowanie badacza rozpoczyna się najczęściej postawieniem ogólnego pytania nadającego kierunek studiom empirycznym. W podjętych badaniach brzmiało ono w sposób następujący: Jakie są przyczyny, kategorie i możliwe skutki obecności zjawiska patostreamingu w sieci Internetowej? W badaniach naukowych o charakterze jakościowym najczęściej stosuje się model wychodzenia od jednego zbioru pytań szczegółowych, rozwijanych w trakcie trwania procesu badawczego, które mogą ulegać modyfikacjom i zmianom (Kozinets, 2012, s. 51). Wyodrębniono zatem kilka szczegółowych pytań badawczych:

1) Jakie motywy tworzenia patostremingu podają jego nadawcy?
2) Jakich patostreamerów oglądają najczęściej młodzi ludzie?
3) Jakie treści prezentują patostreamerzy?
4) Co sądzą patostreamerzy o możliwym demoralizującym wpływie swych transmisji na odbiorców?

W badaniach zrezygnowano ze stawiania hipotez, co pozostawało w zgodzie z koncepcją metodologiczną o bezzałożeniowości badań jakościowych proponowaną przez T. Pilcha i T. Bauman (2000).Wykorzystano w nich propozycję metodologiczną M.Q. Pattona (1990), by na „metodę badawczą patrzeć jak na systematyczny zbiór zakorzenionych teoretycznie reguł (technik i ich uzasadnień), zbierania, analizowania i intepretowania danych", w których w trudno dostrzec koniec jednego etapu i określić początek drugiego (Kubinowski, 2011; Rubacha, 2010). Dobór próby odbywał się dwuetapowo, na pierwszym etapie pomocna była wyszukiwarka internetowa Google Scholar, w którą wpisano dwa hasła: „patotreści" oraz „patostreaming". Uaktywniła ona ponad 90 różnego rodzaju przekazów, tj. nagrania patostreamerów, reportaże poświęcone zjawisku zawierające fragmenty nagrywanych filmów emitowane głównie przez stacje telewizyjne TVN oraz Polsat, a także artykuły prasowe. Po dokładnym przejrzeniu materiałów dokonano ich wstępnej redukcji, w której przyjęto trzy kryteria selekcji (Kopińska, 2021): czasowe – ograniczono się do materiałów powstających w latach 2021-2023; wiarygodności – preferowano reportaże i artykuły prasowe pochodzące z wiarygodnych

źródeł; języka– ograniczono się do materiałów polskojęzycznych. W wyniku redukcji badaniu podlegało 15 źródeł, których analiza umożliwiła uzyskanie stanu teoretycznego nasycenia danych, niezbędnych do uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze (Pilch i Bauman, 2000).W badaniach do zebrania danych wykorzystano netnografię bierną rozumianą jako wykorzystanie danych dostępnych w sieci (Kozinets, 2012). Metoda ta użyteczna jest do diagnozowania zjawisk trudnych, niepokojących spraw które badani chcą ukryć i o których nie chcieliby rozmawiać z badaczem w realnym życiu. Sposobem przetwarzania zebranych danych była analiza treści rozumiana tu jako „badanie zarejestrowanych ludzkich przekazów" (Babbie, 2008), aby „odczytać ich znaczenia" (Frankof-Nachmias i Nachmias 2000, s.342), a przy tym budować „wiedzę kulturową i edukacyjną, wspartą wynikami i konkluzjami z danych powtórnie analizowanych" (Borowska-Beszta i in., 2017). Podstawę analizy treści stanowiło kodowanie i dekodowanie danych (Silverman, 2007), najmniejszą jednostką kodową był akapit lub fragment wypowiedzi, zaś jednostką kontekstową – artykuł lub reportaż. Aby uczynić tekst bardziej czytelnym wprowadzono numery kodowe do oznaczenia analizowanego materiału badawczego. Dane zostały opatrzone numerami kodowymi od 01 do 015, a ich wykaz znajduje się w tabeli nr 1.

Tabela 1

Wykaz badanych tekstów według kategorii kodowych

Kod	Materiał badawczy wraz z zapisem bibliograficznym
01	Uwaga TVN. (2018, 12 kwietnia). *Kim są patostreamerzy? Historia Rafatusa*. TVN. https://uwaga.tvn.pl/reportaze,2671,n/kim-sa-patostreamerzy-historia-rafatusa--oficjalna-strona-programu-uwaga-tvn,257377.html [plik pobrano 17.03.2022];
02	Uwaga! TVN [@UwagaTVN]. (2017, 11 września). *Kontrowersyjne reality show Daniela Magicala, cz. 1. UWAGA! TVN* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=eHOsrt3ymdk [plik pobrany 17.03.2022]
03	Uwaga! TVN [@UwagaTVN]. (2018, 18 września). *Świat patostreamerów. Bystrzak TV (UWAGA! po UWADZE)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=9ORKEdGg5Zo [plik pobrany 17.03.2022]
04	Czarne Serce [@CzarneSerce]. (2022, 17 grudnia). *Pełna historia patostreamerów* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=oE0A1yze6sw [plik pobrano 23.03.2022];
05	Makaruk, K. (2019). Skala problemu. W: *Patotreści w Interecie. Raport o problemie* (18–22). https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20z%20bada%C5%84%20nastolatk%C3%B3w%20nt.%20patotre%C5%9Bci.pdf [plik pobrano 13.01.2023];
06	Radio Eska. (2018, 20 marca). *Kim jest Rafatus? Wiek, wzrost, szpital, Marlena*. Radio Eska. https://www.eska.pl/news/kim-jest-rafatus-wiek-wzrost-szpital-marlena-aa-HmS3-Cma7-qGaY.html [plik pobrano 23.03.2022].

Kod	Materiał badawczy wraz z zapisem bibliograficznym
07	Godziński, B. (2019, 25 marca). *Patostreamer stanie przed sądem. Odpowie za pobicie niepełnosprawnego chłopaka*. Na Temat. https://natemat.pl/267895,kim-jest--rafonix-patostreamer-odpowie-za-pobicie-internauty [plik pobrano 23.03.2022].
08	AntyRadio. (2019, 14 lutego). *Kim jest Daniel Magical? Oto co musicie wiedzieć o najpopularniejszym patostreamerze w Polsce*. AntyRadio. https://www.antyradio.pl/News/Kim-jest-Daniel-Magical-Oto-co-musicie-wiedziec-o-najpopularniejszym-patostreamerze-w-Polsce-29261 [plik pobrano 23.03.2022].
09	Nowak, P. (2021, 15 kwietnia). *Kamerzysta - kto to jest Łukasz Wawrzyniak i o co chodzi w aferze? [YOUTUBE, WIEK]*. Radio ZET. https://rozrywka.radiozet.pl/Co-gdzie-kiedy-jak/Kamerzysta-kto-to-jest-Lukasz-Wawrzyniak-i-o-co-chodzi--w-aferze-YOUTUBE-WIEK [plik pobrano 23.03.2022].
010	*Gural*, W: Fandom YouTube Wiki. https://youtube.fandom.com/pl/wiki/Gural [plik pobrano 23.03.2022]
011	Uwaga! TVN [@UwagaTVN]. (2017, 11 września). *Kontrowersyjne reality show Daniela Magicala, cz. 2. UWAGA! TVN* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=eHOsrt3ymdk [plik pobrany 17.03.2022]
012	Oberlan, M. (2019, 31 maja). *Daniel „Magical", czyli od gier do patostreamu. Smutna historia upadku*. Nowości. https://plus.nowosci.com.pl/daniel-magical--czyli-od-gier-do-patostreamu-smutna-historia-upadku/ar/c1-14171253 [plik pobrany 17.03.2023].
013	Witoszka. B. (2023, 4 kwietnia). *Magical wrócił z więzienia i znów rozrabia. Patostreamer odpowiada na krytykę w nietypowy sposób*. Komputer Świat. https://www.komputerswiat.pl/aktualnosci/internet/magical-wrocil-z-wiezienia--i-znow-rozrabia-patostreamer-odpowiada-na-krytyke-w/r6zp9b2 [plik pobrany 17.05.2023].
014	Polasik, K. (2023, 30 października). *Patostreamer stanął przed sądem. „Gurala" oskarżono nie tylko o zoofilię*. Radio Poznań. https://radiopoznan.fm/informacje/pozostale/patostreamer-stanal-przed-sadem-gural-odpowie-nie-tylko-za-zoofilie [plik pobrany 20.12.2023].

Źródło: Badania własne

Etyczny wymiar badania był szczególnie istotny, a prowadzenie badań skomplikowane (Komanda, 2011). Z jednej strony starano się nie korzystać z przekazów zamieszczanych przez patostreamerów w sieci, aby nie zwiększać liczby wyświetleń (a tym samym nie przyczyniać się do zwiększania ich zarobku) lub korzystać z nich sporadycznie (wówczas, gdy niemożliwe było pozyskanie materiału badawczego inną drogą); z drugiej zaś próbowano oddać pełny obraz zjawiska, wyjaśniając go i interpretując.

Wyniki badań własnych

Motywy tworzenia patosteramingu w wypowiedziach popularnych nadawców

Osobom nagrywającym patostreamy przyświecają różne motywy, najczęściej jest to społeczna potrzeba zaistnienia i zdobycia sławy, tzw. fejmu (ang. *fame* – sława) poprzez możliwość wyróżnienia się z tłumu (Kmieciak-Goławska, 2019), a tym samym zdobycia pieniędzy (łatwym sposobem). Uwidacznia się ona w wypowiedziach patostremerów, tj. Rafatusa oraz Daniela Magicala. Pierwszy z nich uważa się za artystę, twórcę sztuki performatywnej, odpowiadającej na zapotrzebowanie widza (choć dalsze jego wypowiedzi wskazują, iż chodzi o zarobkowanie). Mówi on: „To jest sztuka nowoczesna, kontrowersyjna[…]. Robię to co robię, według Państwa widzów jest to patologią. Ale to też jest sztuka" (Rafatus, 01). Drugi porównuje się z reżyserem filmowym lub twórcą reality show zapewniającego młodzieży zabawę oraz rozrywkę: „Ludzie nas traktują jako sezon serialu, jako reżyserkę. Oni myślą, że to jest coś wyreżyserowane […] Oni nas traktują jako bohaterów seriali, który ogląda dziesiątki tysięcy osób" (Daniel Magical, 02). Analizując biografię obu nadawców (zaprezentowane m.in. w analizowanych reportażach), zauważyć można, iż wywodzą się z rodzin o niskim statusie społecznym i ekonomicznym, często patologicznych (Daniel Magical), nie mają wykształcenia, nie próbowali podejmować legalnej pracy, mieszkają w ciasnych zaniedbanych lokalach (Rafatus), czasem z nadużywającymi alkoholu rodzicami (Daniel Magical z nadmiernie pijącą matką). Od najmłodszych lat sięgają po różnego rodzaju środki psychoaktywne, wykazując przejawy degeneracji. Próbując zarobić pieniądze, początkowo obaj mężczyźni streamowali granie w gry komputerowe, ale nie wzbudzili tym zainteresowania internautów (najwyraźniej brakowało im pomysłów i umiejętności przyciągających uwagę widza). Rafatus wzbudzał zainteresowanie jako gracz, ale tylko wówczas, gdy był pod wypływem alkoholu i kłócił się z matką (było to ciekawsze dla internautów), podobna prawidłowość dotyczyła Daniela Magicala (również nagrywał gry). Zainteresowanie odbiorców aktami przemocy i agresji podsunęło mężczyznom pomysł na streamowanie zachowań patologicznych, obaj dążyli bowiem do zarobienia pieniędzy w krótkim czasie.

Rafatus ukończył zawodową szkołę gastronomiczną, jednak uznał, że zawód kucharza cukiernika nie stanie się intratnym źródłem dochodów. O swych marzeniach opowiada: „O tym, żebym miał normalną robotę, żeby człowiek się nie denerwował, że nie ma pieniędzy, że musi tyrać, musi wstawać w piątek rano, żeby iść za te 200–300 złotych na te praktyki tyrać" (Rafatus, 01). Daniel Magical (02), wychowywany w środowisku patologicznym, postanowił pokazać swe życie rodzinne światu, a poprzez to zarobić fundusze na dalszy rozwój patostreamingowej działalności: „Każdy ma swój pomysł na biznes. Jedni wolą grać w piłkę, zbierać śmieci, bo nie ma zawodu, a ja wymyśliłem coś, co stworzyli naprawdę ludzie, widzowie, publika. I publika naprawdę

mądra, konkretna". Bystrzak – główny bohater alkoholowych streamów (na których pije razem z ojcem Kaczorem oraz wujkiem Tajfunem) – nagrywa swą codzienną rzeczywistość: picie, bijatyki, wyzwiska. Podczas jednej z pijackich awantur podpala włosy ojcu pijanemu do nieprzytomności, a potem pomaga je ugasić. Obaj udzielający wywiadu panowie (Bystrzak i Kaczor) twierdzą, że za swą działalność nie otrzymują pieniędzy i robią show dla rozrywki, dodatkowo przekazując fundusze na cele charytatywne, choć ich nie wymieniają (03).

Sylwetki najbardziej znanych polskich patostreamerów

Popularność patostreamerów mierzy się liczbą wyświetleń, najpopularniejszych śledzi ponad trzy miliony subskrybentów[4]. Należą do nich: Rafatus, Rafonix, Daniel Magical, Kamerzysta Gural, Bystrzak TV, Ksiądz Proboszcz. Spróbuję pokrótce nakreślić ich sylwetki.

Rafatus (Rafał Kowalczyk) – znany również pod pseudonimem Oszczatus, Prezes, Rapatus. Odcinki nagrywał wraz ze swą dziewczyną Marlenką (Marleną Gałązką), podczas transmisji upijał się do nieprzytomności i stosował przemoc fizyczną oraz psychiczną wobec partnerki (06). Internauci zgłosili ten fakt Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy w Rodzinie, ten zaś skierował sprawę do organów ścigania, prokuratury, na policję oraz do Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Trudno było udowodnić Rafałowi pobicie partnerki, gdyż ta złożyła wyjaśnienie, iż „była to celowa inscenizacja spektaklu przygotowanego na potrzeby transmisji". Rafatus najwięcej pieniędzy (donejtów) zarobił na odcinku, na którym upił się do nieprzytomności wymieszanymi trunkami (alkoholem etylowym oraz metylowym). Widzowie obserwowali wówczas, jak jego partnerka wzywa pogotowie, ono zaś zabiera na sygnale nieprzytomnego Rafatusa do szpitala. Miał on wówczas 4,30 promila alkoholu we krwi (01).

Rafonix (Marcin Krasucki) – urodzony w 1993 roku, mieszka w Piotrkowie Trybunalskim, wraz z matką i jej konkubentem transmituje patostreamy i nagrywa wulgarne piosenki hip-hopowe. Dnia 1 kwietnia 2019 roku stanął przed Sądem Rejonowym w Piotrkowie Trybunalskim za pobicie niepełnosprawnego chłopca, który go hejtował w Internecie. Akt przemocy transmitowany był na żywo i przysporzył patoyoutuberowi popularności wśród widzów (07).

Daniel Magical (Daniel Zwierzyński) – urodzony w 1993 roku, pochodzący z Torunia youtuber, debiutujący w 2014 roku na streamach grą Tibia. Transmituje życie swojej patologicznej rodziny (matki Gochy oraz ojczyma Jacka). Jego kanał liczył

[4] W momencie powstawania tekstu patostreamy znajdowały się na platformie YouTube wraz ze statystykami wyświetleń; opisanych patostreamerów wyłoniono do badań, gdyż mieli największą liczbę wyświetleń. Po 2023 roku większość patostreamerów przenosiła swą działalność na platformę TikTok. Jednak na YouTube nadal znajdują się zarchiwizowane materiały patostreamerów, którzy nie mają zakazu transmisji internetowej.

(2022) ponad 221 subskrybentów, a jednorazowo potrafił zarobić na transmisji około 15 tysięcy złotych. Najbardziej popularne z jego transmisji to rodzinne bójki i awantury oraz wywoływanie duchów Lecha Kaczyńskiego i Zbigniewa Wodeckiego. W 2019 roku otrzymał zakaz publikowania treści w Internecie za publiczne pochwalenie ataku na prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza, pobicie mężczyzny transmitowane w Internecie oraz nakłanianie rodziców do składania fałszywych zeznań podczas przesłuchania policyjnego (09; 012). Pod koniec 2021 roku trafił do więzienia, skąd wyszedł i przeniósł się na platformę TikTok[5].

Kamerzysta (Łukasz Wawrzyniak) – urodzony w 1992 w Szczecinie muzyk hip-hopowy i patotwórca, rozpoczynający karierę jako kamerzysta youtubera Lorda Kruszwila. Jego kanał obserwowało ponad 3 miliony widzów. W kwietniu 2021 roku opublikował nagranie, w którym płacił osiemnastoletniemu niepełnosprawnemu intelektualnie chłopakowi za wykonywania poniżających wyzwań, m.in. jedzenia odchodów zwierząt, skakania z balkonu do śmietnika na odpady. Wówczas to Ośrodek Monitorowania Zachowań Rasistowskich zawiadomił prokuraturę o możliwości popełnienia przestępstwa, co doprowadziło do zakończenia współpracy z Lordem Kruszwillem (09). W 2020 roku był oskarżony o wykorzystywanie seksualne i molestowanie seksualne nieletnich dziewcząt oraz pobicie partnerki. W 2021 roku Kamerzysta usłyszał zarzut pobicia 66-letniego mężczyzny, do którego miało dojść w trakcie kręcenia jednego z filmików, pobity mężczyzna później zmarł. W 2024 roku skazany został na sześć miesięcy więzienia, potem na karę finansową zadośćuczynienia na rzecz rodziny pokrzywdzonego.

Gural (Maciuś) – polski streamer, który zasłynął alkoholowym przekazem połączonym z używaniem wulgaryzmów. Najwięcej wyświetleń przyniosły mu streamy, w których obrażał przypadkowych ludzi na serwisie Omegle oraz publiczne namawianie niepełnoletnich dziewcząt do rozbierania się przed kamerą oraz uprawiania seksu (010). Zarzuca mu się również znęcanie się nad zwierzętami i ich seksualizację (04). W 2023 roku rozpoczął się proces Gurala w Sądzie Rejonowym w Grodzisku Wielkopolskim. Zarzuty dotyczyły znęcania się nad zwierzętami oraz zoofilii (014). Wcześniej oskarżony został o upowszechnianie nagich wizerunków nieletnich dziewcząt podczas transmisji internetowych.

Bystrzak TV – grupa patostreamerów złożona z syna (24-letniego Sylwestra Bystrzaka), wujka (Tajfuna), ojca (Kaczora), którzy pokazują, jak piją razem alkohol, wyzywają się i demolują mieszkanie. Częstym tematem filmów jest podpalanie rzeczy lub siebie wzajemnie (011).

[5] Serwis internetowy TikTok (w Chinach znany jest jako Douyin), na którym można publikować krótkie materiały wideo niepodlegające kontroli. Stworzony został przez chińskie przedsiębiorstwo ByteDance w 2016 roku (Kari, 2021).

Typologia nadawanych przekazów

Najczęściej transmitowane są przekazy ukazujące spożywanie alkoholu i zachowania znamienne nadmiernemu upojeniu alkoholowemu tj.: przewracanie się, bełkotanie, wymioty do misek, brawurowe zachowania połączone z zaczepianiem przypadkowych przechodniów oraz stosowanie wulgaryzmów i przemocy w rodzinie. Nadawcy przekazów mieszają różnego rodzaju napoje alkoholowe (tzw. kociołek), które później wypijają, często zażywają przy tym innego rodzaju środki psychoaktywne (dominują tu dopalacze). Odbiorcy wpłacają różne kwoty (donejty), stawiając zakłady (jaką ilość spożywanych alkoholi lub dopalaczy spożyje ich „idol"), a zarobki patostreamera wzrastają wraz z ilością użytych środków psychoaktywnych oraz szybkością ich spożywania. Rekordzistka Gocha (matka Daniela Magicala) wypijała piwo w ciągu paru sekund, a publiczność podnosiła stawki, im szybciej to czyniła (011). Wysoko cenione donejtami są bójki występujące pomiędzy domownikami podczas alkoholowych libacji połączone z drastycznymi aktami przemocy (np. podpalenia mebli albo włosów) (011). Rafatus pijany do nieprzytomności kłóci się z matką, później zaś partnerką, którą regularnie bije (o czym świadczą siniaki na jej ciele, nawet podczas udzielania wywiadów w mediach) (011). Upojeniu alkoholowemu towarzyszy demolowanie mieszkań oraz sprzętów AGD (Daniel Magical, Rafatus, BystrzakTV) oraz podpalenia bliskich osób (gustuje w nich BystrzakTV). Dużą popularnością cieszy się hejtowanie przeciwników (fanów innego patostreamera), obrażanie przypadkowych ludzi, wyzwiska na tle rasowym czy religijnym, upokarzanie niepełnosprawnych i kobiet. Wśród przekazów patostremerskich można znaleźć też przekazy pornograficzne z udziałem dzieci lub zwierząt (Gural). Niektórzy z „twórców" tych patologicznych treści przenoszą się na kanały transmitujące pornografię (Rafatus i Marlenka), inni na serwis TikTok. Próbując uniknąć odpowiedzialności karnej, nadawcy patotreści tłumaczą, że wszelkie formy przemocy pozostają inscenizacją wykonaną na potrzeby spektaklu, a tą wersję wydarzeń potwierdzają ich bliscy (będący ofiarami przemocy) uczestniczący w owym spektaklu. Wielu patostreamerów uważa siebie za swoistych „nauczycieli prawdziwego życia", w którym tak właśnie rozwiązuje się problemy i konflikty. Przykładowo Daniel Magical wyjaśnia: „To takie swojskie. Nieraz są kłótnie. Kłótnie są po to, aby się godzić, przytulić. Nieraz trzeba złość wygarnąć. Mi się wydaje, że widzowie, oni się z tym zżyli, zżyli z nami, a my z nimi i tworzymy coś, co się fajnie wybiło. To się ludziom podoba (02)".

Zakłócanie ciszy nocnej, alkoholowe libacje, przemoc w rodzinie, całodobowe wyzwiska czy demolowanie mieszkań – to czynniki, które powodują, iż sąsiedzi patostreamerów wielokrotnie wzywają policję. Oni sami po kolejnych interwencjach policyjnych zmuszeni są opuszczać stancje (akcje filmów dzieją się przeważnie w wynajętych mieszkaniach), poszukując nowego lokum. W przypadku wyroków policyjnych (wiele z wymienionych zachowań to przestępstwa regulowane Kodeksem

Karnym)[6], otrzymują zakaz transmitowania treści w Internecie, wówczas nadawcy patostreamów zmieniają pseudonimy i serwery na inne, informując o tym uprzednio fanów aby mogli oni kontynuować oglądanie.

Patostreamerzy o możliwości demoralizacji młodzieży

Patryk Zenon Angielczyk (2019), doszukując się motywów oglądania patotreści, odwołuje się do teorii narcyzmu w cyberprzestrzeni autorstwa Magdaleny Spunar (2016). Przywołuje za nią pojęcie „efektu trzeciej osoby" oznaczającego pojawiające się u odbiorcy przekonanie, że przekazy medialne oddziałują na innych ludzi, podczas gdy samemu jest się na nie odpornym. Tymczasem, obcując z przejawami agresji i narcyzmu, odbiorcy nasiąkają tendencją do przenoszenia takich zachowań w realne życie. Nadawcy patotreści mogą wpływać na młodzież w sposób demoralizujący, choć pytani o to zdają się ignorować ten fakt. Transmitowanie patostreamów umożliwia im – jak sami wspominają – zaistnienie w sieci i możliwość zarabiania pieniędzy w „łatwy sposób". Świadczy o tym, choćby dialog dwojga wspomnianych patostreamerów: „– Ile kasy zarobił mój Rafatusiuk? – pyta Marlena. – Od wczoraj dokładnie 7 tysięcy złotych – odpowiada Rafatus" (01).

Patostreamerzy dla pieniędzy są w stanie zerwać kontakty z rodziną lub popadać w konflikty z prawem, co pokazuje rozmowa Rafatusa z matką:

> Matka: Co ty wyrabiasz chłopaku, co ty robisz?
>
> Rafatus: Promuję się.
>
> Matka: Zmarnowałeś własne życie i własną rodzinę. Musisz pamiętać, że ja wnoszę sprawę do prokuratury o umieszczenie cię w jakimś ośrodku.
>
> Rafatus: Już ja ci umieszczę. W Londynie mnie zobaczysz. (01)

Patostreamer ma wysokie aspiracje i potrzebę uznania, której nie udało mu się zaspokoić w inny akceptowany społecznie sposób. Pozostająca z nim w związku nieformalnym Marlena, choć jest ofiarą przemocy ze strony partnera, zdaje się na to godzić, aby pozyskiwać w ten sposób środki na swoje utrzymanie oraz środki psychoaktywne. Sama wywodzi się z prawidłowo funkcjonującej rodziny, która nie utrzymuje z nią kontaktów odkąd związała się ze swoim partnerem życiowym. W wywiadzie z dziennikarką (którego Marlenka udziela, będąc pod wpływem środków psychoaktywnych)

[6] Między innymi: „bezprawne pozbawienie wolności – art. 189 kk; • groźba karalna – art. 190 kk; • nękanie/stalking – art. 190a kk; • zmuszanie do określonego zachowania – art. 191 kk; • utrudnianie korzystania z lokalu mieszkalnego – art. 191 kk; • zakłócenie miru domowego – art. 193 kk; seksualne wykorzystanie małoletniego – art. 200 kk; grooming – art. 200a kk; publiczne prezentowanie treści pornograficznych – art. 202 kk. Przestępstw przeciwko rodzinie i opiece: • znęcanie się – art. 207 kk; rozpijanie małoletniego – 208 kk" (Podlewska, 2019).

opowiada o tęsknocie za matką oraz marzeniu o życiu z ukochanym bez ciągłego doznawania przemocy (choć deklarowała uprzednio, że sceny przemocy były inscenizacją na potrzeby spektaklu) (01).

Kolejny patostreamer objaśnia działanie swojego przekazu, wykorzystując hipotezę katharsis (wywodzącą się z psychoanalitycznej koncepcji redukowania popędów za pośrednictwem wyobraźni) (Bałandynowicz, 2008), która zakłada, że oglądanie agresji dokonywanej przez innych może zastąpić podejmowanie agresywnych zachowań przez widza, gdyż umożliwi mu zaspokojenie negatywnych popędów. Sam jednak nie używa tego terminu, gdyż prawdopodobnie go nie zna.

Dziennikarz: Nie ma pan wyrzutów sumienia, że ci młodzi ludzie czerpią z tego jakiś wzorzec?

Daniel Magical: Właśnie powiem panu czerpią, ale taki, aby może tego nie robić, aby być świadomym. Też jest możliwość, aby rodzice to kontrolowali.

Dziennikarz: Po co pan to robi?

Daniel Magical: Może po to, aby ludzie nie byli agresywni? Jest wielu chuliganów, wandalizmów jest, a ludzie siedzą ze mną w domu za kamerą, mogą się pośmiać, napić się ze mną i iść spać, niż wyjść i coś złego zrobić. (011)

Obaj patotwórcy dodają jednak po chwili, iż to rodzice powinni kontrolować treści oglądane przez dzieci, co świadczy o tym, że pomimo przytaczanych argumentów zdają sobie sprawę z destruktywnego oddziaływania ich przekazów na młodych ludzi, dla których stają się „idolami".

Wnioski z badań i rekomendację

W niniejszym tekście zauważono pewne prawidłowości, lecz ze względu na jakościowy charakter badań oraz małą liczbę badanych tekstów (tematyka jest nowatorska i dość rzadka) trudno byłoby je uogólniać, dlatego mogą posłużyć wyłącznie jako inspiracja do podejmowania dalszych badań. Analizując motywy towarzyszące twórcom przekazów patostreamingowych, można zauważyć istotną rozbieżność pomiędzy motywami deklarowanymi a rzeczywistymi. Uznają oni siebie za twórców, artystów zainspirowanych sztuką nowoczesną, zwłaszcza performance; choć dalsza narracja wskazuje na dążenie do zdobycia dużych pieniędzy i wysokiej pozycji społecznej przy nikłym zaangażowaniu (nie chcą zdobywać wiedzy, podnosić kwalifikacji ani pracować). Wywodzą się z rodzin dysfunkcyjnych, alkoholowych, przemocowych i z tego postanowili uczynić swój atut, znak rozpoznawczy, swoistą markę przynoszącą duże dochody. Filmują zachowania, które młodzi ludzie oglądają niczym kontrowersyjny zakazany reportaż z alkoholowej meliny. Zastanawiającym jest swoisty fenomen patostreamingu, który skłania dzieci i młodzież do oglądania treści destruktywnych dla ich psychiki,

z czego same zdają sobie sprawę[7], co wykazały przytoczone wyniki badań Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę. Kieruje nimi nuda, młodzieńcza ciekawość i chęć robienia tego co rówieśnicy. W momencie prowadzenia badań najbardziej znanymi patostreamerami byli młodzi mężczyźni urodzeni w połowie lat dziewięćdziesiątych, tj. Rafatus (Rafał Kowalczyk), Rafonix (Marcin Krasucki), Daniel Magical, Kamerzysta (Łukasz Wawrzyniak), Gural (Maciuś), Bystrzak (Sylwester Bystrzak), a o ich popularności świadczyła liczba widzów sięgająca czasem ponad trzy miliony. Niektórzy ze wspomnianych „twórców" uprzednio próbowało innych aktywności w sieci, tj. nagrywanie filmów z gier, twórczości muzycznej itp., jednak nie przyniosły oczekiwanych dochodów. Patotreści transmitowane przez wspomnianych mężczyzn zawierają drastyczne sceny przemocy fizycznej (bicie, kopanie, podpalanie włosów), psychicznej (poniżanie, wyzwiska, upokarzanie) i seksualnej (obraźliwe komentarze, nakłanianie małoletnich do dotykania nieznanych osób, molestowanie zwierząt), propagują używanie środków psychoaktywnych (alkoholu, narkotyków), demolowanie lokali (wyrzucanie mebli, kopanie sprzętów). Oni zaś sami zdają się prześcigać w kreatywności i pomysłowości patologicznych zachowań, których część z nich doświadczyła w środowisku rodzinnym. W „swoistą zabawę" wciągają również czynnie dzieci i młodzież poprzez dwukierunkowość nadawanego przekazu: oglądający zachęcają idoli do przełamywania kolejnych społecznych norm i zachowań dewiacyjnych poprzez odpowiednie opłaty, sami zaś rejestrują i archiwizują najciekawsze sceny z ulubionych patostreamów, by przesłać je rówieśnikom. Można więc zauważyć, iż twórcy (nadawcy) patostreamów oddziaływają demoralizująco na młodzież, z czego zapewne zdają sobie sprawę, choć ukrywają to w udzielanych wywiadach. Niektórzy z nich odpowiedzialność za demoralizację dzieci przerzucają na rodziców, którzy nie kontrolują treści internetowych oglądanych przez dzieci. Rodzice – jak wykazują badania Rodzice Nastolatków 3.0. – faktycznie nie zdają sobie sprawy ani z długości czasu, które spędzają dzieci w sieci, ani z treści, które oglądają[8]. Większość rodziców nie posiada także wiedzy na temat

[7] Poszukując źródeł fascynacji patostreamingiem badacze odwołują się czasem do koncepcji odwiecznego ludzkiego zapotrzebowania na obcowanie z okrucieństwem, wykorzystując do wyjaśnienia tej potrzeby koncepcję *homo crudelis* – człowieka okrutnego, preferującego krwawe obrazy telewizyjne oraz filmowe, sycącego się widokiem krwi, przemocy oraz upokarzania przeciwnika (Angielczyk, 2019). Teorię tą łatwiej odnieść jednak do ludzi dorosłych niż młodych, wkraczających w okres adolescencji, których psychika dopiero się kształtuje.

[8] Po pierwsze błędnie estymulują czas korzystania nastolatków z sieci, określając go jako dwie i pół godziny na dobę, podczas gdy wynosi on rzeczywiście cztery godziny dziennie (Lange i in. 2019, s. 3).

istnienia patotreści w Internecie[9], wiedzy tej nie posiadają również nauczyciele[10]. Realne konsekwencje oglądania patostreamów dla odbiorcy (zwłaszcza młodego) mogą być poważne, a wymienić można tu m.in.: zaburzone poczucie bezpieczeństwa, kształtowanie nieprawdziwych przekonań na temat ludzi i świata oraz relacji społecznych, generowanie emocji zagrażających prawidłowemu rozwojowi psychicznemu, tj. lęk, niepokój, poczucie zagrożenia. Patostreamerom zarzucić można ponadto propagowanie i uczenie odbiorców zachowań destruktywnych, w tym zachowań ryzykownych związanych z nadmiernym używaniem środków psychoaktywnych (w tym alkoholu, narkotyków i dopalaczy), seksualizację i promowanie szkodliwych wzorców zachowań seksualnych (m.in. uprzedmiotowiania kobiet), normalizację przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej (w tym pedofilii i zoofilii), propagowanie wulgaryzmów i mowy nienawiści oraz wdrażanie ich do codziennego języka, namawianie odbiorców do łamania prawa poprzez hejtowanie innych patotwórców.

Z perspektywy pedagogicznej rekomendować należy w tym zakresie wprowadzenie działań edukacyjnych. Na poziomie działań adresowanych do rodziców istotne jest prowadzenie działań informacyjnych w zakresie oglądalności patotreści przez uczniów, szkodliwości ich oglądania (aspekt zdrowia psychicznego, fizycznego) oraz powielania (aspekty prawne) przez wyszkolonych w zakresie cyberzagrożeń pedagogów specjalistów[11]. Na poziomie działań adresowanych do dzieci i młodzieży istotne jest prowadzenie działań edukacyjnych w zakresie konsekwencji korzystania z patotreści, ukazanie konstruktywnych oraz destruktywnych możliwości wykorzystania Internetu, wprowadzenie dodatkowych zajęć z użyciem technologii informacyjnej dla uczniów (np. zajęcia z programowania z użyciem konstruktywnych gier), uruchomienie systemu pomocy i wsparcia dla osób doświadczających kontaktu z takimi treściami. Edukacja nauczycieli powinna obejmować cykl szkoleń podejmujących przyczyny, rozmiary i konsekwencje korzystania patotreści, z kształtowaniem umiejętności wczesnej diagnozy korzystania przez uczniów z tego typu przekazu oraz podejmowaniem wczesnej interwencji. Wymienione działania mogłyby uzupełnić programy profilaktyczno-wychowawcze szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

[9] Tylko 11,8% rodziców uważa, że ich dzieci mogą oglądać przekazy patostreamowe, podczas gdy ogląda je 23,4% uczestników badania (Lange i in. 2019, s. 3).

[10] Z cytowanego już Raportu Fundacji Dzieci Niczyje wynika, iż zaledwie 55% rodziców (głównie matek), 16% nauczycieli oraz 6% pedagogów lub psychologów szkolnych próbuje podejmować z młodzieżą rozmowy na temat patotreści (Lange i in. 2019, s. 3).

[11] Dopełnieniem tych działań może być propozycja zastosowania poradnika A. Rywczyńskiej i J. Piechny (2022) instruującego, jak postępować, aby uchronić dziecko przed zagrożeniami w Internecie.

BIBLIOGRAFIA

Angielczyk, P.Z. (2019). Homo crudelis w dobie Internetu. *Parezja*, 2(12), 48–64. https://doi.org/10.15290/parezja.2019.12.04

Babbie, E. (2008). *Podstawy badań społecznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bałandynowicz, A. (2008). Agresja i przemoc w środkach komunikacji społecznej. *Prokuratura i Prawo*, *1*, 70–90.

Bęk, D., Popiołek, M. (2019). Patostreaming – charakterystyka i prawne konteksty zjawiska. *Zarządzanie Mediami*, *7*(4), 247–262. http://doi.org/10.4467/23540214ZM.19.016.11342

Borowska-Beszta, B., Bartnikowska U., Ćwirynkało, K. (2017). Analiza wtórna jakościowych danych zastanych: przegląd założeń teoretycznych i aplikacji metodologicznych. *Jakościowe Badania Pedagogiczne*, *1*(II), 5–25. http://repozytorium.umk.pl/handle/item/4701

Denzin, N.K., Lincoln Y.S. (1994). Introduction. Entering the field of qualitative research. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (1–17). Sage Publications.

Dziekońska, J. (2020). *Kultura dziecięca w Internecie. Studium netnograficzne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Frankfort-Nachmias, Ch., Nachnias, D.(2001). *Metody badawcze w naukach społecznych.* Wydawnictwo Naukowe PWN.

Gibbs, G. (2007). *Analyzing Qualitative Data.* Los Angeles. Sage Publications. https://doi.org/10.4135/9781849208574

Goetz, M. (2015). Czy Internet pozbawia nas empatii? *Niebieska Linia*, *3*, 10–13.

Hammersley, M. (2000). *Metody badań terenowych*. Wyd. Zysk i S-ka.

Kari, P. (2020, 16 lipca). *Should you delete TikTok? Here's what experts say about the app Trump wants to ban*. The Guardian. https://www.theguardian.com/technology/2020/jul/16/tiktok-video-sharing-app-should-you-delete-it

Kępka, M. (2019). Charakterystyka zjawiska patotreści. W: L. Wójcik, S. Wojtasik (red.), *Patotreści w Internecie. Raport o problemie* (9–18). Wydawnictwo Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

Kmieciak-Goławska, A. (2019). Patostreaming – jako narzędzie popularyzacji przemocy. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego*, *25*, 56–70. https://doi.org/10.5281/zenodo.5005567

Komańda, M. (2011). Etyka w badaniach jakościowych prowadzonych w Internecie. *Przegląd Organizacji*, *5*, 8–18. http://doi.org/10.33141/po.2011.05.08

Konarzewski, K. (2000). *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna.* Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.

Kopińska, V. (2021). Uwięzienie w konwencji. Jakościowa metasynteza badań na temat zaangażowania obywatelskiego młodych. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, *4*(34), 151–179. http://doi.org/10.12775/PBE.2021.024.

Kozinets, R.V. (2012). *Netnografia. Badania etnograficzne on-line.* Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kubinowski, D. (2011). *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia, metodyka, ewaluacja.* Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Lange, R. (red.). (2019). *Rodzice Nastolatków 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania społecznego. Dział Badań Rynku i Opinii. NASK*. Państwowy Instytut Badawczy.

Makaruk, K. (2019). Skala problemu. W: L. Wójcik, S. Wojtasik (red.), *Patotreści w Internecie. Raport o problemie* (18–30). Wydawnictwo Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon, 9*(5), 1–6. https://doi.org/10.1108/10748120110424816

Olczyk, A. (2017). Czym jest hejt? Kilka słów o werbalnej nienawiści. W: J. Dynkowska, N. Lemann, M. Wróblewski, A. Zator (red.), *Hejterstwo. Nowa praktyka kulturowa? Geneza, przypadki, diagnoza* (25–38). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. https://doi.org/10.18778/8088-665-0.03

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods.* Sage Pubilcations.

Pilch, T., Bauman, T. (2000). *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Wyd. Żak.

Podlewska, J. (2019). Patotreści-próba analizy prawnej. W: L. Wójcik, S. Wojtasik (red.). *Patotreści w Internecie. Raport o problemie* (31–42). Wydawnictwo Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

Polcyn, S. (2018). Wyzwania dla edukacji medialnej w kontekście destruktywnego fenomenu patostreamerów. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, 10*, 3–10. http://doi.org/10.15290.10.5604/01.3001.0013.0140

Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako ryzykowne zachowania młodzieży.* Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Rapley, T. (2013). *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Siemieniecka, D., Skibińska, M., Majewska K. (2020). *Cyberagresja – zjawisko, skutki, zapobiegania.* Wydawnictwo Adam Marszałek. https://doi.org/10.12775/4384-0

Siemieniecka, D. Majewska, K. (2022). Hejt i mowa nienawiści w Internecie – praktyczne wskazania dla służb mundurowych i ich rodzin. *The Prison Systems Review, 17*, 30–50. http://doi.org/10.52694/ThPSR.117.9

Silverman, D. (2007). *Interpretacja danych jakościowych. Metoda analizy rozmowy, tekstu i interakcji*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Szpunar, M. (2016). *Kultura cyfrowego narcyzm*. Akademia Górniczo-Hutnicza.

Tanaś, M. (red.). (2016). *Nastolatki wobec Internetu. Raport NASK*. https://akademia.nask.pl/publikacje/Nastolatki_wobec_internetu_.pdf.

Wojtasik, Ł. (red.). (2019). *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół.* Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. https://www.edukacja.fdds.pl/cb0428e3-c0d8-47cb-8508-1b865100a1f9/Extras/ksiazka-jak_ reagowac_na_cyberprzemoc-FDDS-12042017.pdf.

Wojtasik, Ł. (2019). Problem szkodliwych treści w Internecie a zjawisko patotreści. W: L. Wójcik, S. Wojtasik (red.), *Patotreści w Internecie. Raport o problemie* (5–15). Wydawnictwo Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. https://edukacja.um.warszawa.pl/documents/66399/19839747/patotresci_w_internecie_raport_fddzs_2019.pdf/112b2f99-0703-7e55-6037--61c88c4fbae3?t=1634497882105.

Wojtyna, M. (2019). Nuda, dymy, podmiotowość. Patostream jako gatunek. *Tekstualia Palimpsety Literackie Artystyczne i Naukowe, 58*, 55–70. https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.6423